

BAN JOSIP JELAČIĆ U OČIMA SVOJIH SUVREMENIKA

Vlasta Švooger
Hrvatski institut za povijest
Zagreb

UDK 32.091.5(4)“184/185”
316.654:32-05Jelačić, J.
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 18.6.2013.
Prihvaćeno: 13.11.2013.

Na temelju novinskih članaka, korespondencije Jelačićevih suvremenika, drugih arhivskih izvora i relevantne literature prikazuje se percepcija Josipa Jelačića u njemu suvremenoj političkoj javnosti u hrvatskim zemljama, u različitim dijelovima Habsburške Monarhije i u nekim europskim zemljama. Ona se kretala u rasponu od izuzetno pozitivne slike, tj. prave glorifikacije, preko umjerenijih, odnosno realnijih predodžaba do krajnje negativnih i zlonamjernih prikaza. Težište analize je na razdoblju prijelaza iz četrdesetih u pedesete godine 19. stoljeća.

Ključne riječi: ban Josip Jelačić, percepcija u javnosti, sredina 19. stoljeća, Habsburška Monarhija

Slika Josipa Jelačića u hrvatskim zemljama

Različiti čimbenici oblikuju percepciju neke osobe u javnosti. U prvom redu to su konkretna djela dotične osobe, uspjesi i(li) neuspjesi u ostvarivanju njezinih planova, izravni kontakti i neizravni dodiri pojedinaca ili pojedinih društvenih skupina s tom osobom, očekivanja javnosti, zatim aktualne političke, društvene, kulturne i gospodarske prilike u kojima živi, odnosno u kojima žive oni koji oblikuju vlastitu percepciju o dotičnoj osobi. Ako je riječ o javnoj osobi iz političkog miljea, tim čimbenicima treba dodati i međunarodno okruženje, utjecaj javnih medija na oblikovanje slike javnosti o njoj, a katkad i svjesno aktivno nastojanje te osobe da usmjeri oblikovanje slike javnosti o sebi. Navedeni čimbenici utjecali su i na percepciju suvremenika (i kasnijih naraštaja) o banu Josipu Jelačiću.

Ban Josip Jelačić još za života, a pogotovo poslije smrti, postao je gotovo mitska figura i svojevrсни simbol borbe za ostvarenje hrvatskih nacionalnih interesa, ali to ne znači da je njegova percepcija u javnosti bila isključivo pozitivna. Slika koju su o njemu stvorili njegovi suvremenici bila je vrlo živopisna kombinacija različitih

nijansi i boja između dviju krajnosti, slikovito predstavljenih u bijeloj i crnoj boji. Memoari njegova suvremenika i prijatelja baruna Josipa Neustädtera,¹ koji je kao sudionik događaja detaljno opisao javno djelovanje Josipa Jelačića s naglaskom na njegovoj ulozi u burnim događajima 1848. godine, bana prikazuju kao kompleksnu i višeslojnu osobu.²

I prije negoli je postao hrvatskim banom Josip Jelačić uživao je veliku popularnost u Vojnoj krajini, gdje su ga vojnici i njihove obitelji iznimno cijenili zbog njegovih zapovjedničkih sposobnosti, ali i poštenja, ustrajnosti te topline i srdačnosti u komunikaciji s podređenima.³ I njegovi zapovjednici visoko su cijenili njegove vojničke i ljudske kvalitete: "Govori i piše njemački, hrvatski, francuski i mađarski; prilično talijanski i latinski; okretan je u vojnoj znanosti, a teži da još usavrši svoje znanje. Prožet je sviješću časti, spaja u sebi plemenitost srca i dobrote; njegov vatreni duh čini ga malko razdražljivim; ćudorednost mu je odlična; njegovo držanje je prijazno; život pristojan i jednostavan; u dodiru s ljudima veseo; s podređenima je prije dobroćudan nego strog".⁴ Međutim, odnos nadređenih u vojnoj hijerarhiji prema Jelačiću nije uvijek bio tako jednoznačno pozitivan. Nakon represalija protiv stanovništva Podzvizda u srpnju 1845. godine došlo je do određenog zahlađenja odnosa prema Jelačiću. Naime, vojnici Prve krajiške pukovnije pod zapovjedništvom pukovnika Josipa Jelačića izvršili su odmazdu nad stanovništvom Podzvizda u Bihaćkoj krajini zbog pograničnih incidenata od početka te godine u kojima su poginuli jedan dječak i nekoliko hrvatskih krajišnika. Zbog razmjerno velikih gubitaka koje su krajišnici pretrpjeli tijekom povlačenja na hrvatsku stranu, vrh vojne hijerarhije u Habsburškoj Monarhiji tu akciju nije smatrao potpunim Jelačićevim uspjehom i on nije dobio nikakvo javno priznanje vojnih struktura – nije bio unaprijeđen, ali ni kažnjen, odnosno degradiran. Nadređeni u vojnoj hijerarhiji ipak su primijetili njegovu osobnu hrabrost i dobro snalaženje u iznenadnim obratima tijekom bitke.⁵

Dobro se snalazio i u salonima pripadnika zagrebačke društvene i političke elite. U tom je miljeu vlastitu popularnost izgradio na osnovi žarkoga domoljublja,

¹ Josip Neustädter, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.*, prir. Igor Gostl, 2 sv., Zagreb 1994.-1998.

² Tu je ocjenu iznio Drago Roksančić u tekstu *Der Parlamentarismus von 1848 in der politischen Kultur Kroatiens: Rezeption seit 1990, u: 1848. Ereignis und Erinnerung in den politischen Kulturen Mitteleuropas*, ur. Barbara Haider i Hans Peter Hye, Wien 2003., str. 203-215, ovdje se referiram na str. 210. Slojevitost percepcije bana Jelačića u hrvatskoj javnosti u posljednjih 150 godina Nikša Stančić slikovito je sažeo u tezu da je Jelačić imao tri života – kao povijesna ličnost, kao mit i kao konjanički spomenik. Usp. Nikša Stančić, Čovjek, mit, konjanik. Josip Jelačić između povijesne zbilje i legende, *Večernji list*, 16.10.-6.11.1989. (prvi članak niza, str. 21). O Jelačiću kao mitskoj figuri i subjektu usmenih legendi u Hrvatskoj usp. Ljiljana Marks, Ban Josip Jelačić in Croatian Oral Legends: between History and Myth, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, god. 41, br. 1, Zagreb 2004., str. 7-21.

³ Neustädter, *Ban Jelačić*, sv. 1, str. 258.

⁴ Citirani odlomak osobni je opis pukovnika Josipa Jelačića iz pera njegova zapovjednika, brigadnoga generala Johanna Franza baruna Kempena iz 1847. godine. Citirano prema Neustädter, *Ban Jelačić*, sv. 1, str. 273.

⁵ Kristina Milković, Represalije protiv Podzvizda 1845. godine. Fenomen četovanja i maloga rata u kasnim krajiškim društvima na hrvatsko-bosanskoj granici, *Povijesni prilozi*, god. 30, br. 40, Zagreb 2011., str. 195-224.

zalaganja za uporabu hrvatskoga jezika, uglađenog šarma te vlastitoga glazbenog umijeća (svirao je glasovir i pjevao).⁶

Srdačnošću i duhovitošću stjecao je popularnost u narodno orijentiranim društvima različitog socijalnog statusa pa je bio vrlo popularan u širim krugovima kad je postao banom. Njegov biograf, podmaršal Josip barun Neustädter, koji mu je u privatnom životu bio prisan prijatelj, opisuje zgrade kojima je sam nazočio, a u kojima se Jelačić svojom duhovitošću, vještinom u socijalnoj komunikaciji utemeljenoj na širokome obrazovanju, raznovrsnim interesima i urođenom šarmu, isticao u različitim prigodama, od veseloga ručka u krugu siromašne i neobrazovane obitelji jednoga od njegovih dočasnika do bogatih objeda u obiteljskome krugu njegovih nadređenih časnika te bana Vlašića.⁷ Čini se da je bio prilično omiljen među pripadnicama ljepšega spola, ako je vjerovati Neustädteru, koji navodi da se Jelačić osjećao “jednako dobro u najblistavijem salonu uz gospođe, kao i u potleušici, okružen bezazlenim seoskim ljepoticama”.⁸

Jelačićeva postupno stjecana popularnost i društveni ugled na vrhuncu su bili 1848. godine nakon što je imenovan hrvatskim banom. Premda je imenovanje bana bila jedna od vladarevih ingerencija, što su hrvatski političari koji su formulirali *Zahhtijevanja naroda* svakako znali, na prijedlog Ljudevita Gaja, koji je u Beču neposredno nakon izbijanja revolucije sredinom ožujka 1848. lobirao za to da se pukovnika Josipa Jelačića imenuje hrvatskim banom i koji je znao da je odluka o tome već donesena, velika narodna skupština održana 25. ožujka 1848. u Zagrebu aklamacijom je Jelačića izabrala za bana Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Neustädter vrlo slikovito i zorno opisuje atmosferu koja je tada vladala u dvorani: “Tada se zrakom prolomi urnebes poklika mnogih glasova: ‘Živio Jelačić ban!’, tako da se ona prostorija Dvorane⁹ potresla do temelja. A kako je zanos mnoštva uvijek priljepčiv, zavladao je prava mahovitost, koja je zahvatila svjetinu, sličnu bučnom moru, a u šumu njegovih valova dominiralo je ime bana Jelačića”.¹⁰ Ta je vijest, prema svjedočenju spomenutoga Jelačićeva suvremenika u Hrvatskoj, a napose u Vojnoj krajini izazvala veliku radost. “Svećenstvo, malo plemstvo i puk pristadoše uza nj dušom i tijelom, jer su u njemu gledali branitelja svoje narodnosti i probitaka svoje zemlje, a ispravni rodoljubi zato, što je visoko nosio zastavu vjernosti, pod koju su se svrstali u korist carske kuće i

---

⁶ Neustädter, *Ban Jelačić*, sv. 1, str. 259.

⁷ Isto, str. 264-266.

⁸ Isto, str. 264.

⁹ Riječ je o Narodnome domu u Opatičkoj 18 u Zagrebu. Palača je sagrađena prema nacrtima arhitekta Bartola Felbingera za grofa Dragutina Draškovića, koji ju je 1846. prodao za općenarodne svrhe. Zgrada je svečano otvorena 8. veljače 1847., a u njoj su bile smještene temeljne nacionalne kulturne, znanstvene i gospodarske ustanove: Ilirska čitaonica, Matica ilirska, Narodni muzej i Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo. Zgradu su kolokvijalno zvali Dvorana. U njoj je održana i prva sjednica Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 1867. godine i bila je središte kulturnog i političkog života Hrvatske i Zagreba. Maja Škiljan, 150 godina nacionalnog muzeja u Hrvatskoj, u: *Museum: 1846.-1996., Katalog izložbe*, ur. Maja Škiljan, Zagreb 1996. (<http://public.carnet.hr/hpm>; pregledano 10.5.2013.).

¹⁰ Neustädter, *Ban Jelačić*, sv. 1, str. 301.

Austrijske Carevine, jer su na njezinu zahvalnost računali s najvećim uvjerenjem.”¹¹ Na povratku iz Beča, kamo je otišao nakon što je primio carski dekret o imenovanju banom, Jelačiću je u Zagrebu 8. travnja 1848. priređen svečani doček.¹²

Još snažniju potporu i oduševljeno prihvaćanje Jelačić je doživio tijekom svečanosti ustoličenja za hrvatskoga bana. Takvoga svečanog dočeka ne bi se posramio niti jedan rimski slavom ovjenčani vojskovođa. U svečanoj povorci koja je Jelačića dan prije polaganja svečane prisege dopratila u Zagreb nalazile su se tisuće ljudi: vojnici iz različitih graničarskih postrojbi, mnogobrojni pripadnici visokoga plemstva, svećenstva, kraljevski činovnici, pripadnici građanske garde, a narod koji je stajao pored puta kojim je povorka prolazila bio je “zanesen u mahnito oduševljenje”. Grad je bio svečano okičen u nacionalnim bojama crvenoj, bijeloj i plavoj, djevojke odjevene u bijelo pred bana su bacale cvijeće, a svečanu atmosferu upotpunili su glazba, udaranje bubnjeva i gruvanje mužara. Nakon vojnog mimohoda banu je jedna od djevojaka predala lovorov vijenac. Prema Neustädterovim riječima “Hrvati pozdraviše svoga bana kao oca i zaštitnika”.¹³ Na središnjem zagrebačkom trgu slavje uz pjesmu i ples trajalo je cijelu noć.¹⁴

U istom je raspoloženju obavljeno i svečano ustoličenje novoga bana na Trgu Sv. Katarine. Zvučnu kulisu činili su urnebesni poklici oduševljenja praćeni glazbom, grmljavinom topova i mužara. Svečanu misu na slavenskom je jeziku održao senjski biskup Mirko barun Ožegović, a potom je održano bogoslužje i u pravoslavnoj crkvi. Nakon kazališne predstave navečer je banu u čast održana serenada s bakljama,¹⁵ što je u ono vrijeme bila jedna od najvećih počasti koja se iskazivala nekome pojedincu.

Križevačka je županija 28. ožujka 1848., prva od hrvatskih državnih organa, u dopisu novome banu Jelačiću pozdravila njegovo imenovanje banom, napomenuvši da je u tadašnjim okolnostima na toj dužnosti potreban čovjek prožet narodnim duhom, a koji je ujedno i vojnik.¹⁶ Njezin su primjer krajem ožujka i početkom travnja 1848. slijedile druge hrvatske županije, gradovi i općine izražavajući oduševljenje Jelačićevim imenovanjem za hrvatskoga bana uz nadu da će ustrajno braniti hrvatsku narodnost, državnost i jezik.¹⁷ Oduševljenje zbog Jelačićeva imenovanja hrvatskim

¹¹ Isto, str. 302-303.

¹² Tomislav Markus, *Hrvatski politički pokret 1848.-1849. godine: ustanove, ideje, ciljevi, politička kultura*, Zagreb 2000., str. 89.

¹³ Neustädter, *Ban Jelačić*, sv. 1, str. 379-381 (posebice str. 380-381).

¹⁴ Isto, str. 382. Opis svečanoga ulaska bana Jelačića u Zagreb prema onodobnim izvještajima u *Novinama dalmatinsko-hèroatsko-slavonskim te Saborskim novinama* donosi se u knjizi *Hrvatski državni sabor 1848.*, sv. 1, prir. Iskra Iveljić, Josip Kolanović, Nikša Stančić, Zagreb 2001., str. 359-362.

¹⁵ O opisu svečanoga banova ustoličenja usp. Neustädter, *Ban Jelačić*, sv. 1, str. 383-388; *Hrvatski državni sabor 1848.*, sv. 1, str. 363-372. Iskra Iveljić u knjizi *Banska Hrvatska i Vojna krajina od prosvijećenog apsolutizma do 1848. godine* (Zagreb 2010., str. 67) ističe da je instalacija bana Jelačića bila posebno svečana, da ga je narod dočekao kao narodnoga bana i da se od ostalih banskih instalacija razlikovala ponajprije “po entuzijazmu među pukom s kojim je dočekan”.

¹⁶ Hrvatski državni arhiv (dalje: HDA), Banska pisma (dalje: BP), kut. CLI, br. 7. iz 1848.

¹⁷ Usp. brojne dopise u: HDA, BP, kut. CLI.

banom u više je dopisa izrazila Varaždinska županija, a u svojim je čestitkama banu izražavala svoju vjernost i odanost.¹⁸

Ban Jelačić uživao je potporu u Požeškoj županiji u kojoj su na vlasti bili narodnjaci, u što se osvjedočio kada je na njezinu teritoriju posvuda svečano i oduševljeno dočekan tijekom svojega putovanja po Slavoniji i Srijemu od 13. do 24. srpnja 1848., na koje je krenuo radi suzbijanja mađaronske propagande i anarhije.¹⁹ U Srijemu je trebao suzbijati srpske i mađarske interese te ga tu Srbi nisu dočekali oduševljeno,²⁰ a Neustädter čak navodi da su Srbi spremali atentat na njega i da je iznenadnim odlaskom iz Srijema izbjegao opasnost. Sličnu su mu sudbinu, prema istome autoru, pripremali i Mađari na planiranome sastanku s generalom Johannom Hrabowskim u crkvi Marije Snježne u Vrbanji. Jelačić je zasjedu izbjegao zahvaljujući budnosti svoje pratnje.²¹

U Virovitičkoj županiji, gdje je mađarska vlada imala snažan utjecaj, Jelačić nije uživao naročitu potporu, osim u Virovitici i Voćinu koji su bili glavna utočišta njegovih pristaša.²² Svečano je dočekan u Virovitici početkom rujna 1848., gdje je 3. rujna održao županijsku skupštinu i smijenio županijsku upravu. Stanovništvo mu je podiglo slavloluke i pozdravilo ga pucanjem iz topova i mužara.²³ U drugim dijelovima Županije situacija je bila drukčija. Vijest o imenovanju Jelačića banom stigla je u Osijek 9. travnja 1848. i u dijelu građana izazvala je veselje. Priređena je bakljada njemu u čast. Međutim, ta je bakljada bila posljednja velika javna manifestacija koju su u Osijeku organizirali narodnjaci jer je neposredno nakon toga počela intenzivna promađarska agitacija od strane mađarona i mađarskih agitatora. O njezinoj uspješnosti svjedoči činjenica da ban Jelačić nije smio doći u Osijek tijekom obilaska Slavonije ljeti 1848. godine.²⁴

Već sam spomenula da je Jelačić bio vrlo popularan u Vojnoj krajini i prije negoli je postao banom, a kao ban među tamošnjim je stanovništvom uživao bezrezervnu potporu, koja je došla do izražaja na zasjedanju Hrvatskoga sabora u lipnju i srpnju 1848., ali i tijekom borbi krajiških postrojbi u sjevernoj Italiji te u ratu u Mađarskoj od rujna 1848. do kolovoza 1849. godine. O tome izrijeком svjedoči i proglas krajiških zastupnika na Hrvatskome saboru stanovništvu Vojne krajine u kojemu se apelira na kralja da potvrdi saborske zaključke o Vojnoj krajini kao nagradu za nebrojene žrtve krajiškoga stanovništva za dinastiju i Monarhiju. Upozorava se da ban Jela-

¹⁸ Magdalena Lončarić, Zbivanja 1848. u Varaždinu i Županiji varaždinskoj. Odluke i zaključci Gradskog i Županijskog poglavarstva, u: *Hrvatska 1848. i 1849. Zbornik radova*, ur. Mirko Valentić, Zagreb 2001., str. 275-300 (posebice str. 291-293).

¹⁹ Opširnije o tome usp. Filip Potrebeca, Ban Josip Jelačić i narodni pokret u Slavoniji tijekom ljeta 1848., u: *Hrvatska 1848. i 1849.*, str. 167-182 (posebice str. 172, 174-177).

²⁰ Isto, str. 178.

²¹ Neustädter, *Ban Jelačić*, sv. 2, str. 28.

²² Ivan Balta, *Virovitička županija i grad Osijek u zbivanjima 1848. i 1849. godine*, Osijek 1997., str. 68-69; Isti, *Slavonija i Srijem 1848. i 1849. godine: hrvatsko-mađarski odnosi*, Vinkovci 2000., str. 41-42.

²³ Balta, *Virovitička županija 1848. i 1849.*, str. 75.; Isti, *Slavonija i Srijem 1848. i 1849. godine*, str. 49-50.

²⁴ Isti, *Virovitička županija 1848. i 1849.*, str. 104.

čić zahvaljujući općoj podršci stanovništva jedini može spriječiti nastanak anarhije i eventualne pobune u Krajini, jer se već dulje vrijeme borio za prava krajišnika.²⁵ U jeku priprema za rat s mađarskom revolucionarnom vladom Jelačić je u kolovozu 1848. obišao Karlovački generalat i Ogulinsku pukovnicu. U svim većim mjestima koja je posjetio (Slunj, Gospić, Otočac, Brinje, Ogulin, Karlovac i Jaska) dočekan je vrlo svečano – uz pucnjavu pušaka i topova te zvonjavu crkvenih zvona.²⁶ Jelačić je bio jedini hrvatski ban koji je takva kratka putovanja koristio u dvostrukoj funkciji – za konzultacije s vojnim zapovjednicima u tijeku priprema za rat te za podizanje osobne popularnosti u širokim narodnim slojevima i stjecanje podrške civilnih vlasti. U tu je svrhu koristio vlastito iznimno govorničko umijeće.²⁷ Dakle, svjesno je i aktivno provodio kampanju vlastite promocije, doduše ponajprije zbog ostvarenja važnih ciljeva nacionalne politike.

O banovoj velikoj popularnosti i podršci koju je uživao u Hrvatskoj svjedoči činjenica da su glasine i vijesti iz bečkih novina o svrgavanju bana Jelačića (na temelju kraljeva manifesta od 10. lipnja 1848., koji su od vladara iznudili Mađari) te o njegovu navodnom uhićenju u Innsbrucku toliko uznemirile hrvatsku političku javnost da je banski namjesnik Mirko Lentulay sazvao izvanrednu saborsku sjednicu. Na toj sjednici održanoj 21. lipnja 1848. brojni oštri govori saborskih zastupnika posvjedočili su potporu Jelačiću, donesene su odluke o podizanju cijelog naroda na oružje, o pozivu krajišnicima koji su ratovali u Italiji da se vrate kućama, o stvaranju odbora s diktatorskim ovlastima, o davanju olakšica krajišnicima koje je pripremio saborski odbor.²⁸ Međutim, ubrzo se saznalo da ban nije uhićen i da se uskoro vraća u Zagreb, a “tad su se svi samo o tom starali, kako bi najslavnije mogli Bana dočekat (...)”.²⁹ I dodjeljivanje diktatorskih ovlasti banu Jelačiću od strane Sabora na prvoj redovitoj saborskoj sjednici održanoj nakon banova povratka iz Innsbrucka, bez izričitog preciziranja na što se odnose i bez vremenskog ograničenja,³⁰ nesumnjivo potvrđuju veliko povjerenje koje je ban uživao među saborskim zastupnicima.

Bezrezervna potpora koju je nacionalno orijentirani dio hrvatske javnosti iskazivao banu Jelačiću u proljeće i ljeto 1848. čini opravdanom ocjenu Tomislava Markusa o precjenjivanju Jelačićevih mogućnosti i značenja u revolucionarnoj 1848. godini.

²⁵ Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zbirka starih i rijetkih knjiga i zbirka rukopisa, Zbirka letaka, Uža Hrvatska, Slavonija i Rijeka, Hrvatski sabor, II/1848., R VIIIa B-2.

²⁶ Željko Holjevac, *Ogulinska pukovnica (1746.-1873.): polazišta*, Ogulin 2012., str. 95-96.

²⁷ Stančić, Čovjek, mit, konjanik, *Večernji list*, 3.11.1989. (17. nastavak, str. 29).

²⁸ O toj saborskoj sjednici, okolnostima u kojima je održana i o odlukama koje su donesene usp. *Hrvatski državni sabor 1848.*, sv. 1, str. 448-452; Jaroslav Šidak, O tobožnjoj detronizaciji Habsburgovaca u Hrvatskom saboru 1848., u: Isti, *Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848-49.*, Zagreb 1979., str. 115-143; Markus, *Hrvatski politički pokret*, str. 137-139; Nikša Stančić, *Godina 1848. u Hrvatskoj: središnje državne institucije u transformaciji*, Zagreb 2010., str. 86.

²⁹ Iz korespondencije A. T. Brlića, priredila Ivana Brlić-Mažuranić, *Građa za povijest književnosti Hrvatske*, knj. 16, Zagreb 1948., str. 197-198.

³⁰ Usp. Zapisnik 10. saborske sjednice održane 29. lipnja 1848., u: *Hrvatski državni sabor 1848.*, sv. 1, str. 453-469.

Kao vođa hrvatskog nacionalnog pokreta 1848.-1849. on je već u proljeće 1848. dobio u neku ruku polumitsko značenje i od njega se očekivalo da svojim političkim i vojnim sposobnostima osigura realizaciju svih najvažnijih ciljeva hrvatskog političkog pokreta,³¹ ali i da svojim djelovanjem odlučno pridonese ostvarenju ravnopravnosti naroda u Monarhiji i ostvarenju ciljeva drugih slavenskih naroda koji su živjeli u toj višenacionalnoj zemlji. Autor potpisan šifrom A. Z., vjerojatno Ivan Mažuranić,³² u *Slavenskom je Jugu* u ime kruga oko toga lista iznio pravu apologiju Jelačića, ustvrdivši za njega da je "sin Revolucije i čovjek od napriedka", pravi domoljub, "kojeg rodoljublje nije stegnuto u granice hrvatskog ili sèrbskog partikularizma" i koji bi trebao ostvariti "što od njega ištemo, za što ga obieručke molimo dà i u ime naroda zaklinjemo, je to da bude ono, na što ga je sudbina pozvala, da bude štit i spasitelj zapadnog Slavenstva!"³³

U prvim mjesecima obnašanja banske časti Jelačić je uživao veliku popularnost i među vojskom stacioniranom u Beču. Prigodom dolaska u Beč 28. srpnja 1848. na pregovore s predsjednikom mađarske vlade Lajosom Batthyányjem Jelačić je oduševljeno primljen od časničkog zbora bečkoga garnizona. Tom je prigodom primio izaslanstva čeških i poljskih zastupnika u netom otvorenom austrijskom parlamentu, izaslanstva bečke Nacionalne garde i različitih političkih skupina koje su težile za obnovom jedinstva Monarhije, a posjetili su ga i neki austrijski ministri. Očito je tada uživao i simpatije bečkoga građanstva, jer je iste večeri njemu u čast priređena veličanstvena bakljada Nacionalne garde i građanstva u Beču.³⁴ Podrška bečkoga građanstva nije, međutim, bila postojana. Niži društveni slojevi još su jednom pokazali svoj veliki manipulativni i razorni potencijal. Naime, početkom listopada 1848. njemački i mađarski agenti potaknuli su bečko građanstvo na pobunu protiv slanja vojne pomoći Jelačiću koji je ratovao u Mađarskoj i izbila je Listopadska revolucija, koju su zajedničkim snagama potkraj listopada uz snažnu uporabu vojne sile slo-mili maršal Windischgrätz i ban Jelačić.³⁵ Čini se da među bečkim građanima tada nije postojalo jedinstveno stajalište o hrvatskome banu. Naime, dok se dio građana Beča izrugivao Jelačiću i njegovoj vojsci zbog brutalnosti počinjenih tijekom gušenja spomenute revolucionarne pobune (često u obliku karikatura), drugi dio Bečana poslao je poslanstvo koje je Jelačiću i njegovoj vojsci zahvalilo što su ih oslobodili od

³¹ Markus, *Hrvatski politički pokret*, str. 142.

³² O Ivanu Mažuraniću kao autoru koji se skrivao iza šifre A. Z. usp. Josip Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939.*, Zagreb 1962., str. 196; Milorad Živančević, Ka autorstvu 'Političkih iskrica', *Historijski zbornik*, god. 16, Zagreb 1963., str. 367-369; Tomislav Markus izražava rezervu u pogledu osobe koja se skrivala iza spomenute šifre i smatra da Horvat i Živančević nisu dovoljno potkrijepili svoju tezu (*Slavenski Jug 1848.-1850. godine i hrvatski politički pokret*, Zagreb 2001., str. 171).

³³ Citirano prema: Jaroslav Šidak, Hrvatsko-mađarski odnosi u ljeto i ranu jesen 1848., *Studije 1848-49.*, str. 197-248 (cit. str. 231).

³⁴ Isto, str. 197-248; Stančić, Čovjek, mit, konjanik, *Večernji list*, 3.11.1989. (17. nastavak, str. 29).

³⁵ Opširnije o Listopadskoj revoluciji usp. Jaroslav Šidak, Listopadska revolucija u Beču i politika austro-slavizma, u: *Studije 1848-49.*, str. 249-289; Markus, *Hrvatski politički pokret*, str. 192-196.

buntovnika i razbojnika koji su ih pljačkali i bana su slavili kao borca za očuvanje Monarhije.³⁶

Međutim, takvu oduševljenu i ustrajnu potporu o kakvoj je dosad bilo riječi ban Jelačić nije uživao u svim dijelovima Hrvatske, niti među svim društvenim slojevima. Pripadnici Horvatsko-vugerske stranke nisu ga simpatizirali, štoviše, znatan dio njih angažirao se na destabiliziranju njegove vlasti.³⁷ Nepismeno i siromašno seljaštvo, koje nije imalo razvijenu domoljubnu svijest, niti ju je u tadašnjim gospodarskim, društvenim i političkim okolnostima moglo imati, bilo je vrlo labilan element, kojim je bilo lako manipulirati. To je iskoristila promadarska propaganda koja je bana Jelačića i narodnjake, koji su ga podržavali, nastojala prikazati kao pristalice očuvanja feudalnih privilegija, za razliku od Mađara koji su već dulje vrijeme nastojali riješiti agrarno pitanje. Ta je propaganda u travnju 1848. bila vrlo uspješna među seljacima u Hrvatskoj i postojala je realna mogućnost izbijanja nemira, koji su potencijalno predstavljali opasnost za slanje regularnih postrojbi u Hrvatsku sa zadatkom smirivanja i uvođenja izvanrednog stanja. Budući da su te postrojbe bile pod zapovjedništvom novoustrojene mađarske vlade, takav je scenarij mogao dovesti do postupnog uspostavljanja mađarske vlasti u Hrvatskoj. To je izbjegnuto tako što je ban Jelačić 25. ožujka 1848. izdao otvoreno bansko pismo kojim je proglasio ukidanje urbarijalnih podavanja i crkvene desetine.³⁸ Zanimljivo je da u tom pismu uopće nije spomenuo zaključke koje je o tom pitanju sredinom ožujka 1848. donio Ugarsko-hrvatski sabor u Požunu, premda ih je na taj način *de facto* priznao. Spomenuto je pismo pridonijelo smirivanju stanja na selu, zajedno s Jelačićevim proglasom od 27. ožujka 1848. o uvođenju prijekog suda usmjerenog protiv svih razbojnika i buntovnika.³⁹

³⁶ Nikša Stančić, *Godina 1848.*, u: *Hrvatska i Europa. Kultura, znanost i umjetnost, sv. 4, Moderna hrvatska kultura od preporoda do moderne (XIX. stoljeće)*, ur. Josip Bratulić, Josip Vončina, Antun Dubravko Jelčić, Zagreb 2009., str. 63-75 (posebice str. 72). O kompleksnoj percepciji bana Jelačića u bečkih građana svjedoče i likovni prikazi bana i njegove vojske koja je sudjelovala u suzbijanju listopadske pobune u glavnome gradu Monarhije, a koji se čuvaju u Hrvatskom povijesnom muzeju. Usp. *Godina 1848. u Hrvatskoj, katalog izložbe*, ur. Jelena Borošak-Marijanović, Zagreb 1998., str. 133-136. Kao primjer suprotstavljenih pogleda na Jelačićevu ulogu u suzbijanju pobune mogu se navesti karikaturni ironični prikaz naslovljen *Jelachich und Windischgrätz kommen mit ihrer Armee in Eilmarschen nach Wien* te litografija *Einzug des Baron Jellacic Banus von Croatien, in Wien den 1. November 1848*, u: *Godina 1848. u Hrvatskoj*, str. 135-136.

³⁷ O djelovanju članova Horvatsko-vugerske stranke revolucionarnih godina 1848.-1849. i o reakcijama službene hrvatske politike na njihove političke aktivnosti usp. Arijana Kolak Bošnjak, *Horvatsko-vugerska stranka 1841.-1848.*, neobjavljeni doktorski rad, Zagreb 2012., str. 179-223.

³⁸ Spomenuto Jelačićevo bansko pismo tiskano je u: *Historijska čitanka za hrvatsku povijest, sv. 1*, ur. Jaroslav Šidak, Zagreb 1952., str. 206-207; *Hrvatski državni sabor 1848.*, sv. 1, str. 172-173. Na njemačkom jeziku tiskano je u: *Aktenstücke zur Geschichte des kroatisch-slavonischen Landtages und der nationalen Bewegung vom Jahre 1848*, ur. Stephan Pejaković, Wien 1861., str. 4; Tomislav Markus, *Hrvatski politički pokret 1848.-1849. godine: izabrani dokumenti na njemačkom*, Zagreb 2009., str. 69-70.

³⁹ Proglas je objavljen u: Šidak, *Historijska čitanka*, sv. 1, str. 207-209; *Hrvatski državni sabor 1848.*, sv. 1, str. 178-180; te na njemačkom jeziku u: Pejaković, *Aktenstücke*, str. 5-7; Markus, *Hrvatski politički pokret 1848.-1849.*, str. 70-73. Opširnije o promadarskoj propagandi na hrvatskome selu i nastojanjima da se ona suzbije usp. Markus, *Hrvatski politički pokret*, str. 94-96. Usp. također Jaroslav Šidak, *Seljačko pitanje u hrvatskoj politici 1848.*, u: *Studije 1848-49.*, str. 145-174.

Virovitička je županija početkom lipnja 1848. izrazila neslaganje s banom Jelačićem. Dio krupnoga plemstva i građanstva priklonio se Mađarima zbog vlastitih interesa, a seljaci su bili neopredijeljeni, pa su se za njihovu naklonost borili i narodnjaci i mađaroni. Budući da seljaci u Slavoniji nisu bili zadovoljni rješenjem agrarnog pitanja na Hrvatskom saboru, Slavonija je bila prilično nemirna.⁴⁰ Nakon proglašenja manifesta o svrgavanju Jelačića od 10. lipnja 1848. mađaroni su pobunili narod u Virovitičkoj županiji, pa je banski povjerenik za tu županiju Josip Janković 9. srpnja 1848. obavijestio Jelačića da se bez vojne intervencije u toj županiji neće moći vratiti red i mir.⁴¹ Jelačić tom zahtjevu nije udovoljio, a za vrijeme svojega posjeta Slavoniji u Đakovu te južnim i zapadnim dijelovima županije uspio je pridobiti tamošnje stanovništvo koje ga je oduševljeno dočekalo.⁴² To se očito nije sviđjelo promađarski orijentiranome plemstvu pa je veliki župan Ladislav barun Janković za Jelačićeva boravka u Slavoniji od ministra unutarnjih poslova u mađarskoj vladi tražio vojnu pomoć. Nije ju dobio, jer je mađarska vlada tada željela izbjeći rat za koji još nije bila spremna. Umjesto toga, položaj mađarona u Virovitičkoj županiji nastojala je učvrstiti propagandom i raspirivanjem nacionalne mržnje, a oslanjala se na aristokraciju, bogato građanstvo, stanovništvo njemačke nacionalnosti te na osječko gradsko zapovjedništvo.⁴³ Jelačić je bio dobro informiran o političko-sigurnosnom stanju u Osijeku i u drugim dijelovima Virovitičke županije i zbog toga nije posjetio Osijek.⁴⁴

U Boki kotorskoj, koja je zajedno s Dalmacijom u vrijeme imenovanja Josipa Jelačića hrvatskim banom bila u austrijskom dijelu Habsburške Monarhije, postupno se razvijalo raspoloženje naroda u smislu sjedinjenja s Hrvatskom i Slavonijom,⁴⁵ a s tim u svezi jačala je i potpora banu Jelačiću. Ban Jelačić u svojim je političkim nastojanjima uživao veliku potporu crnogorskoga vladike Petra Petrovića Njegoša, koji je pozvao stanovnike Boke kotorske i Dubrovnika da ne nasjedaju laskavim pozivima tuđinaca i da budu "srcem i dušom privrženi svojoj narodnosti i sasvijem vjerni i poslušni Jelačiću, svomu jedinoplemenome banu od Trojedne kraljevine",⁴⁶ a čestitao mu je i povodom imenovanja upraviteljem Dalmacije početkom prosinca 1848. godine.⁴⁷ Slična je situacija bila i u Dalmaciji, gdje je ban Jelačić uživao potporu i popularnost u krugovima koji su bili za sjedinjenje Dalmacije s Bansom Hrvatskom. Od pojedinaca i općina, gradskih poglavarstava, katoličkih župa i pravoslavnih parohija, koji su zagovarali sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom i Slavonijom povodom

---

⁴⁰ Potrebeca, Ban Jelačić i narodni pokret u Slavoniji, str. 169-170.

⁴¹ Ivan Balta, Virovitička županija 1848.-1849. godine, u: *Hrvatska 1848. i 1849.*, str. 253-273.

⁴² Potrebeca, Ban Jelačić i narodni pokret u Slavoniji, str. 179-180.

⁴³ Balta, Virovitička županija, str. 258.

⁴⁴ Potrebeca, Ban Jelačić i narodni pokret u Slavoniji, str. 179. Opširnije o stanju u Osijeku u revolucionarnim godinama 1848.-1849. piše i: Stjepan Sršan, Osijek 1848./49., u: *Hrvatska 1848. i 1849.*, str. 235-251.

⁴⁵ O tome svjedoči dopis iz Kotora dalmatinskog od 16. svibnja, objavljen u: *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske (NDHS)*, br. 54. iz 1848. Kasnije je tiskan u: Stijepo Obad, *Dalmacija revolucionarne 1848-49. godine*, Rijeka 1987., str. 133-134; i u: *Hrvatski državni sabor 1848.*, sv. 1, str. 267-268.

⁴⁶ Citirano prema: *Hrvatski državni sabor 1848.*, sv. 1, str. 282.

⁴⁷ Obad, *Dalmacija 1848-49.*, str. 197-198.

imenovanja za upravitelja Dalmacije, Jelačić je dobio brojne čestitke.⁴⁸ Prema nekim podacima iz korespondencije suvremenika moglo bi se zaključiti da je, unatoč neriješenom pitanju sjedinjenja Dalmacije s maticom zemljom i aktivnosti političkih krugova koji su se tomu protivili, ban Jelačić u narodu uživao znatnu popularnost. Riječima suvremenika Bogoslava Šuleka: "Vežić je bio prošastoga mjeseca u Dalmaciji, pa je dobio dobrih glasovah; najgore stoje stvari – tko bi mislio! – u Dubrovniku, ali i onde samo na toliko, što veliko martvilo vlada. Narod je svađe za bana zauzet i jedva čeka da mu dođe".⁴⁹ Ta je želja naroda ispunjena u rujnu 1851. kad je ban Jelačić posjetio Dalmaciju i Boku kotorsku.

Jelačićeva sjajna zvijezda u narodu je pomalo počela blijediti nakon što je u drugoj polovici listopada 1848. u vojnom smislu podvrgnut c. kr. maršalu knezu Alfredu Candidu Windischgrätzu, konzervativnome časniku koji je u lipnju 1848. bombardirao Prag i vojnom silom rastjerao Slavenski kongres.⁵⁰ Osim što je tim činom povrijeđen ponos hrvatskoga naroda, to je zapravo značilo i kraj Jelačićeva samostalnog vojnog, ali i političkog djelovanja u vrijeme revolucionarnih previranja u Monarhiji. Hrvatska je javnost taj čin vrlo negativno ocijenila. Bogoslav Šulek u *Novinama dalmatinsko-hèroatsko-slavonskim* osudio je taj čin kao nepravdu prema Jelačiću, koji je svojim zaslugama za opstanak Monarhije, vojnim kvalitetama i vjernošću vladaru zaslužio povjerenje koje mu je ukazano manifestom od 3. listopada 1848.⁵¹ *Agramer Zeitung* prenio je komentare iz čeških listova *Slavische Centralblätter* i *Národní noviny* u kojima se ističe da je Windischgrätzovo imenovanje prvi nezakoniti čin središnje vlade u ugarskim poslovima i da bi moglo imati negativne posljedice. Odbacuju se tvrdnje nekih krugova da je Jelačić reakcionar, etiketa koja mu se pripisivala zbog njegova plemićkoga podrijetla i časničkoga položaja. Napominje se da bi mu se trebalo suditi prema djelima. Zalaganje za oslobođenje seljaštva od kmetskoga položaja daje mu demokratski ton, a činjenica da je politički vođa Hrvata (i Srba), koji im nastoji osigurati slobodu i samostalnost u sklopu Monarhije, pobija njegovu navodnu reakcionarnost.⁵² Ivan Kukuljević osudio je imenovanje

⁴⁸ Stijepo Obad, Odnos Dalmacije prema Banskoj Hrvatskoj 1848.-1849. godine, u: *Hrvatska 1848. i 1849.*, str. 183-191 (posebice str. 187); Agneza Szabo, Ban Jelačić položio je temelje moderne Hrvatske, *Gazophylacium. Časopis za znanost, umjetnost, gospodarstvo i politiku*, god. 3, br. 1-2, Zagreb 1997., str. 5-13 (posebice str. 10-11); Ista, Ban Jelačić – utemeljitelj moderne Hrvatske, *Tkalčić. Godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke biskupije*, sv. 13., Zagreb 2009., str. 311-328 (ovdje se referiram na str. 322).

⁴⁹ Pismo Bogoslava Šuleka Andriji Torkvatu Brliću iz Zagreba, od 10. veljače 1849., objavljeno u: Mato Artuković, Pisma Bogoslava Šuleka Andriji Torkvatu Brliću, *Slavonski povijesni zbornik*, god. 23, br. 1-2, Slavonski Brod 1986., str. 187-213 (ovdje citat sa str. 196).

⁵⁰ U vrijeme opsade Beča, u kojem je bjesnila Listopadska revolucija, koju su, prema među suvremenici vrlo raširenome mišljenju, izazvali njemački i mađarski revolucionarni agenti, Windischgrätz je 16. listopada 1848. imenovan vrhovnim zapovjednikom austrijske vojske, osim vojske u Italiji kojom je zapovijedao maršal Johann Josef grof Radetzky. Tim je dekretom *de facto*, premda ne i formalno poništeno imenovanje bana Jelačića vrhovnim zapovjednikom carske vojske (osim vojske u Italiji) te carskim komesarom u Ugarskoj od 3. listopada 1848. Usp. Markus, *Hrvatski politički pokret*, str. 208.

⁵¹ B. Š., Nova phasis (obličje) naših stvarih, *NDHS*, br. 128 (18.11.1848.); br. 133 (30.11.1848.).

⁵² Eine Stimme aus Böhmen über Jelačić, *Agramer Zeitung*, br. 130 (14.11.1848.).

Windischgrätzu vrhovnim zapovjednikom austrijske vojske osim vojske u Italiji kao čin kojim je hrvatska vojske stavljena pod reakcionarno i njemačko zapovjedništvo i rascjepkana unutar carskih postrojbi.⁵³ U više članaka u *Slavenskom Jugu* osuđeno je Jelačićevo podvrgavanje konzervativnome maršalu Windischgrätzu kao neustavni čin zbog izostanka supotpisa odgovornoga ministra, kao izraz nezahvalnosti Hrvatima za sve što su učinili za dinastiju, a Jelačića kao narodnog bana suprotstavljalo se "apsolutističkim generalima" kao što su Windischgrätz i Johann Radetzky, kojima je odanost vladaru i dinastiji iznad svega.⁵⁴

Unatoč tomu što je hrvatska javnost promjenu Jelačićeva položaja u zapovjednoj strukturi carske vojske doživjela kao uvredu bana i izraz nezahvalnosti vladajućih krugova, njegova popularnost u narodu ipak još nije bila znatnije narušena, ali su se pojavili prvi izrazi nezadovoljstva. Pišući o tome u pismu Andriji Torkvatu Brliću, Bogoslav Šulek izražava nezadovoljstvo što je ban pod utjecajem konzervativnih hrvatskih političara, iznosi dileme o eventualnoj promjeni njegovih političkih nazora i izvještava Brlića "da on [ban, op. a.] uvijek uživa isto štovanje i povjerenje u naroda, akoprem bi bilo želiti, da nevjeruje toliko Met. O. i Kul.,⁵⁵ koji su ga i ovih dana nagovorili na njeke naredbe, kojimi bi bio on svu ili barem mnogo popularnosti izgubio. Nu bansko vijeće dosjetilo se je jadu i nije naredbe te obznanilo, već je banu javilo neka se prođe svojih savjetnikah. Uostalom pobjasmo se, da će se u sadašnjem tuđem elementu pokvariti; nu pismo Kuk. Ivana,⁵⁶ koje jučer stiže ovamo javlja, da je on još uvijek isti, da slijedi politiku slavjansku i da se na njega možemo osloniti".⁵⁷ Povodom prve obljetnice imenovanja Jelačića banom Bogoslav Šulek u novinskom je članku upozorio na pojavu različitih percepcija Jelačića u javnosti – postoje oni koji su nezadovoljni njegovim djelovanjem, umjereni koji ga racionalno procjenjuju i oni koji ga nekritički obožavaju (koji su "Jelačića bana za boga držali"). Izrazio je mišljenje da se nakon godine dana banovanja njegovi pristaše nemaju razloga stidjeti potpore koju su mu dali i nada koje su u njega polagali, a od njegovih oštrih kritičara zatražio je da bana ne osuđuju prije vremena i ustvrdio: "Mi nismo nikada Jelačića bana za boga držali, već za čovjeka i zato se nećemo u čudu naći ako u njemu naidemo na kakvu slabost ili manu, te nećemo zato odmah povući od njega vjeru koju bijasmo u njega položili, tim manje jer smo se već nekoliko puta

⁵³ Ivan Kukuljević, Pozor Slaveni!, *Slavenski Jug* (dalje: *SJ*), br. 44 (15.XI.1848.).

⁵⁴ *SJ*, br. 43 (12.11.1848.), br. 45 (17.11.1848.), br. 49 (26.11.1848.). Usp. i: [Ljudevit] Vukotinović, Jug Slavenski južnim Slavenom, *SJ*, br. 50 (29.11.1848.).

⁵⁵ Metel Ožegović od kraja 1848. do 1851. bio je savjetnik u Ministarstvu unutarnjih poslova austrijske vlade. Franjo Kulmer u prosincu 1848. imenovan je ministrom bez lisnice za Hrvatsku u austrijskoj vladi. Obojica su pripadali konzervativnome krilu Narodne stranke i nastojali su hrvatsku politiku usmjeriti u konzervativnom pravcu (Markus, *Hrvatski politički pokret*, str. 228).

⁵⁶ Ivan Kukuljević je u svojstvu kraljevskoga hrvatskog državnog arhivara u to vrijeme boravio u Pešti zbog vraćanja u Hrvatsku arhivskoga gradiva o hrvatskoj povijesti koje su Mađari ranije odnijeli u Peštu. Jaroslav Šidak, Politička djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, u: Isti, *Studije iz hrvatske povijesti XIX. stoljeća*, Zagreb 1973., str. 248.

⁵⁷ Šulekovo pismo Brliću od 10. veljače 1849., u: Artuković, Pisma B. Šuleka A. T. Brliću, str. 195.

uvjerali da je on mudro postupao kad su ga drugi kudili”.⁵⁸ Jelačićevo skretanje u konzervativnom smjeru početkom 1850. osudio je i Ignjat Alojzije Brlić, jezikoslovac i trgovac iz Broda na Savi, danas Slavenskog Broda, a povodom zabrane oporbenog lista *Slavenski Jug*. Brlić piše: “Jug je zabranit. To će čini mi se više biti iz pizme nego li što je Jug slobodoumnije (jer sa svim slobodouman nebiaše) pisao. Bogme ti je Ban i sva Zagrebačka Bureaucratia žestoko natraške krenuo, to će za sada banganetskoj sili za rukom ići, ali dokle?”⁵⁹

Prema Neustädterovoj ocjeni vojno podčinjavanje Jelačića maršalu Windischgrätzu, a osobito proglašenje Oktroiranog ustava po Jelačićevoj zapovijedi unatoč protivljenju Banskoga vijeća te nezadovoljstvo zbog novoga političkog i upravnog ustroja Hrvatske i Slavonije “izazvaše oštru kritiku i najispravnijih Hrvata i osjetljivo ohladiše negdašnje ludo oduševljenje”. Neki su čak smatrali da bi zbog svoga osobnog ponosa kao hrvatski ban s diktatorskim ovlastima trebao napustiti vojsku kojom zapovijeda Windischgrätz, pa čak i dati ostavku radije nego proglasiti Oktroirani ustav i štititi novi politički ustroj u Hrvatskoj koji su protivni njegovu uvjerenju i njegovoj prisezi koju je kao ban u lipnju 1848. dao hrvatskome narodu. Neustädter to komentira ovim riječima: “Nema sumnje da bi svojom ostavkom ban Jelačić uzveličao u ono vrijeme svoje povijesno ime i sačuvao svoju vitešku slavu netaknutu u očima Hrvata. Ali je, naprotiv, veoma sumnjivo bi li Hrvatska i Hrvati izvukli odatle i najmanje koristi da je ban Jelačić nestao s političke pozornice godine 1850.”⁶⁰ Političke okolnosti u Monarhiji tada su bile takve da niti Jelačić, unatoč tada još znatnome ugledu na Dvoru koji je uživao, nije mogao snažnije utjecati na politiku austrijskih vladajućih krugova prema Hrvatskoj, a još je manje vjerojatno da bi to mogao učiniti neki drugi tek imenovani ban, ma tko on bio. Jelačić je i kasnije koristio svoji ugled u vladajućim krugovima i nastojao je u okvirima postojećih političkih okolnosti ostvariti hrvatske političke interese. Taj trud i zalaganje priznavali su mu i suvremenici, ali su istovremeno izražavali žaljenje zbog nemogućnosti da isposluje ostvarenje tih interesa u Beču.⁶¹ Šulek je u pismu A. T. Brliću napisao da je ban Jelačić krajem 1851. u Beču nastojao vratiti stare ingerencije banskoj vlasti: “Ovih danah se je povratio ban iz Beča, kaže da je mnogo dokućio. Morate znati, da on o tom radi, da bansku vlast povrati u prijašnjoj sjajnosti, i zato se već sada govorka, da će postati predsjednik banskoga stola i glavar financiah. Vidjet ćemo kakvim će to uroditi plodom”.⁶² U vrijeme donošenja Silvestarskog patenta iz 1851., kojim je uki-

⁵⁸ B. Š., Iz Zagreba, NDHS, br. 36 (24.3.1849.).

⁵⁹ Ignjat Alojzije Brlić, *Pisma sinu Andriji Torkvatu 1836-1855 s bilješkama*, sv. 2, Zagreb 1943., str. 98, pismo I. A. Brlića sinu od 19. veljače 1850.

⁶⁰ Neustädter, *Ban Jelačić*, sv. 1, str. 303.

⁶¹ B. Š., Jelačićeva zaklada, *SJ*, br. 157 (5.10.1849.); br. 216 (15.12.1849.); br. 3 (4.1.1850.). Andrija Torkvat Brlić u pismu bratu Ignjatu Brliću iz Siska, 27.3.1855. naglašava da je banova zasluga što je na zagrebačkoj Pravoslavnoj akademiji hrvatski jezik nastavni. Arhiv obitelji Brlić (dalje: AOB), Slavonski Brod, kutija inv. br. 6, svežnjak 3.

⁶² Šulekovo pismo Brliću od 2. siječnja 1852., u: Artuković, *Pisma B. Šuleka A. T. Brliću*, str. 199.

nut Oktroirani ustav i uveden apsolutistički način vladanja, spomenuta Jelačićeva nastojanja za vraćanjem starih ingerencija banskoj vlasti, koje su bile ograničene Oktroiranim ustavom, kada je banska čast *de facto* izjednačena s funkcijom namjesnika krunovine, nisu mogla biti ostvarena. Zbog protivljenja politici austrijske vlade hrvatski ban više nije bio rado viđen na bečkome dvoru, a toga su bili svjesni i njegovi suvremenici. Ignjat Brlić u pismu bratu Andriji Torkvatu konstatira da ban više nije popularan u vladajućim krugovima Monarhije: "Ban siromah sasvim je nestao kod dvora. Za uzrok tomu kazuju, što je bio car zlo primljen u Zagrebu".⁶³

Jelačićevo podčinjavanje maršalu Windischgrätzu donekle je narušilo iznimno pozitivnu banovu sliku koju je dotad uživao u najvećem dijelu političke javnosti Banske Hrvatske. Suvremenici su mu, međutim, i dalje priznavali iznimne vojničke sposobnosti. Andrija Torkvat Brlić, koji je kraće vrijeme radio kao banov tajnik i pod njegovim zapovjedništvom sudjelovao u nekoliko manjih vojnih okršaja u ratu u Mađarskoj, o tome piše: "Schlick i ban Jelačić sa Zeisbergom krasno su na glasu kod vojske. Oni su dobri generali, te su to već više putah dokazali".⁶⁴

Narušavanju vlastite popularnosti u Hrvatskoj ban Jelačić sam je pridonio nekim svojim postupcima, odnosno zlorabljenjem diktatorskih ovlasti. Prvi je put to učinio kad je od saborskog odbora, koji je zajedno s njime trebao sudjelovati u pregovorima s predsjednikom mađarske vlade Lajosem Batthyányjem, u pregovorima sudjelovao samo Metel Ožegović i kad je potpuno zanemario uvjete koje je za pregovore postavio Hrvatski sabor. To je izazvalo nezadovoljstvo "boljih i razumnijih ovdašnjih domorodacah", kako je u pismu A. T. Brliću naveo učitelj iz Nove Gradiške Ivan Filipović.⁶⁵ Zanimljivo je da se javno nije problematiziralo to prvo prekoračenje diktatorskih ovlasti od strane Jelačića.⁶⁶ Druga zlouporaba diktatorskih ovlasti dogodila se u početkom svibnja 1849., kad je Jelačić kao "ban i dictator" potpisao Privremeni zakon o tisku⁶⁷ usmjeren prema discipliniranju oporbenog zagrebačkog tiska, čijim pisanjem nisu bili zadovoljni ban Jelačić te konzervativni krugovi u Hrvatskoj i Beču. Liberalni dio hrvatske političke javnosti osudio je taj tiskovni zakon kao nedorečen, kao kršenje slobode tiska i građanskih prava, kritizirao je činjenicu da je usmjeren ponajprije protiv pisanja liberalno usmjerenog tiska te uvođenje jamčevine. Premda se donekle nastojala ublažiti Jelačićeva uloga u

⁶³ Ignjatovo pismo bratu Andriji Torkvatu Brliću iz Beča, 30. 11. 1852., AOB, kut. br. 5, svežnjic 1.

⁶⁴ Brodjanin [A. T. Brlić], Razmišljanje na bojištu. U Pešti 11. trav., NDHS, br. 46 (17.4.1849.).

⁶⁵ Ljuba Lončar, Iz korespondencije Ivana Filipovića, *Starine JAZU*, sv. 45, Zagreb 1955., str. 420 (pismo od 30. srpnja 1848.).

⁶⁶ Markus, *Hrvatski politički pokret*, str. 171.

⁶⁷ O okolnostima u kojima je donesen zakon o tisku te o njegovim glavnim značajkama usp. Markus, *Hrvatski politički pokret*, str. 337-341; Josip Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939.*, Zagreb 1962., str. 174-175, drugo dopunjeno izdanje, prir. Mirko Juraj Mataušić, Zagreb 2003., str. 146-147; Vlasta Švoger, *Südslawische Zeitung 1849.-1852. Organ nove epohe kod Južnih Slavena*, Zagreb 2002., str. 46-48. Privremeni zakon o štampi objavljen je u: Tomislav Markus, Dokumenti o hrvatskom pokretu iz 1849. godine, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 30, br. 3, Zagreb 1998., str. 582-584; *Hrvatski državni sabor 1848.*, sv. 4, prir. Josip Kolanović i Danijela Marjanić, Zagreb 2008., str. 180-182.

donošenju zakona o tisku objašnjenjem da su njegove manjkavosti i strogost odredbi posljedica toga što ga ban, zbog obveza na ratištu, nije stigao detaljno proučiti, ipak su *Slavenski Jug* i *Südslawische Zeitung* osudili banovu uporabu diktatorske titule pri potpisivanju zakona.⁶⁸

Još je jači udarac vlastitoj popularnosti u narodu Jelačić zadao krajem srpnja 1849. imenovanjem hrvatskih povjerenika (koji uglavnom nisu bili zastupnici na Hrvatskom saboru 1848.), a koji su u Beču trebali pregovarati s Vladom o usklađivanju saborskih zaključaka s Oktroiranim ustavom te prisiljavanjem Banskoga vijeća u kolovozu 1849. da, unatoč svome zakonski utemeljenom protivljenju,⁶⁹ proglasi Oktroirani ustav u Hrvatskoj. Budući da je Hrvatska bila jedina krunovina u kojoj u ljeto 1849. još nije bio proglašen Oktroirani ustav, ban je dobio nalog iz Beča da naloži Banskome vijeću da Oktroirani ustav proglasi temeljnim zakonom u Hrvatskoj i Slavoniji. To su hrvatske oblasti učinile u rujnu 1849.⁷⁰ Proglašenjem Oktroiranog ustava u Hrvatskoj BANSKO vijeće i ban Jelačić postali su izvršitelji odluka kralja i austrijske Vlade, a od tada do ukidanja neoapsolutizma potkraj 1860. sve bitne odluke za hrvatske zemlje donosit će se u Beču. Neostvarivanje temeljnih hrvatskih političkih ciljeva iz 1848.-1849. rezultirat će velikim opadanjem Jelačićeve popularnosti, premda je on i u tadašnjim nepovoljnim političkim okolnostima nastojao ostvariti što je više mogao za hrvatske nacionalne interese. Ali, istodobno je dobrovoljno prihvatio ulogu koju su mu u Beču namijenili, donosio je neke samovoljne odluke, otežavao je djelovanje zagrebačkih oporbenih listova, a *Slavenski Jug* i *Jugoslavenske novine* je i zabranio 1850. godine. Unatoč tomu, iz novina koje su izlazile u vrijeme neoapsolutizma nije se mogla steći prava slika o gotovo posvemašnjem gubitku Jelačićeve popularnosti u hrvatskoj javnosti. Premda su novine izvještavale o svečanom i spontanom dočeku bana Jelačića u Zagrebu u lipnju 1850., urednik oporbenih *Jugoslavenskih novina*, Josip Dvoranić u privatnom pismu Bogoslavu Šuleku razotkriva pozadinu tog događaja. Prema njegovu svjedočenju doček nije bio spontan jer su seljaci iz okolice Zagreba poput raje u Turskoj protiv svoje volje dovedeni da bi doček izgledao što svečanije: "vas doček bio je octroyiran, i ako je ban i koliko pametan, to mora da bude smutjen, jer onaj večer bio je jasni dokaz, koliku ima privrženost po Zagrebu".⁷¹

I iz nekih drugih privatnih pisama može se pratiti postupni pad Jelačićeve popularnosti u hrvatskoj javnosti. Primjerice, banu je 7. rujna 1849. priređen vrlo svečan i srdačan doček u Brodu na Savi, na kojemu su sudjelovali pripadnici svih društvenih

⁶⁸ Opširnije o reakcijama hrvatske liberalno orijentirane javnosti na donošenje restriktivnog tiskovnog zakona usp. Markus, *Hrvatski politički pokret*, str. 341-344.

⁶⁹ BANSKO je vijeće svoje protivljenje proglašenju Oktroiranoga ustava u Hrvatskoj opravdalo pozivajući se na hrvatska municipalna prava prema kojima jedino Hrvatski sabor ima pravo u Hrvatskoj proglašavati zakone. Tomislav Markus, *Korespondencija bana Jelačića i Banskoga vijeća 1848.-1850.*, Zagreb 1998., str. 269-271.

⁷⁰ O proglašenju Oktroiranog ustava u Hrvatskoj usp. Markus, *Hrvatski politički pokret*, str. 360-373.

⁷¹ Citirano prema: Isto, str. 375.

slojeva.⁷² Nepunu godinu kasnije Ignjat Alojzije Brlić povodom svečanoga dočeka bana i njegove supruge u Zagrebu komentira potporu koju ban još uvijek uživa u narodu, jer je narod svjestan banove nemoći da značajnije utječe na politička događanja: "Nezadovoljnost je velika po svuda u našoj domovini. Ban je doduše još vrlo štovan, i velelipno sa svojom mladom u Zagrebu i po svuda dočekan, jer se narod nikako nemože uvirit, da je on neviru kriv, nego popečiteljstvo psuje, kao što pravo ima".⁷³ Svoju ocjenu o banovoj velikoj političkoj nemoći nekoliko mjeseci kasnije I. A. Brlić još je konkretizirao: "Bana mi je verlo žao, on je isto onako prevaren, kao što mu je i njegov narod. – A da je on Bog zna šta radio, stvar tu – na koju su Austrianci uzjašili, nebi nikako mogao predrugojačit. Najveća je nesreća i za narod i za njega, što se je oženio; oženjen bo je čovik svezan, rob, kukavica, nitko i ništa, jer tko nezna svoje osobne slobode čuvat, kako će narodnu?"⁷⁴ Svijest o tome da ban Jelačić više nema većeg utjecaja na politička događanja u Hrvatskoj zacijelo je pridonijela i njegovu dosta suzdržanijem dočeku u Brodu od onoga što ga je doživio dvije godine ranije u istome gradu. "Čujem da su ga i Brođani bez vike i krike primili, ele to nije nikakva demonstracija bila. – Demonstracija je bila što ga nijedan otminiji Brođanin dočekao nije, a to za to, što na našu molbu, gdi smo ga molili da ovu napast od Burgermeštra od nas jamie – a on nam baš ni odgovora dao nije."⁷⁵

Čini se da neki politički čimbenici baš nisu osobito cijenili Jelačićeve političke i diplomatske sposobnosti. Josip Juraj Strossmayer, tada još dvorski kapelan u Beču i ravnatelj Augustineuma, zamjerio je banu Jelačiću što je propustio iskoristiti, prema njegovu mišljenju, povoljne političke okolnosti i ostvariti ciljeve hrvatske politike: "Ako Ban amo dođe [u Beč, op.a.], naravno da ću ga pohoditi, al sam ne znam, o čem bi s njim govorio. On je mlogom kriv; on se baš nimalo nije umio poslužiti prilikom, koju mu Bog dade!"⁷⁶ U drugome je pismu svoje nezadovoljstvo Jelačićevim radom na neki način opravdao, ali i konkretizirao u smjeru da on ne uživa niti povjerenje Vlade u Beču i da ne bi bila nikakva šteta za hrvatske interese, ako bi ga smijenili. "Ništ ne bi za nas i našu stvar bolje bilo, neg da sadašnja vlada nepovjerenje naprama Banu pokaže. I onako iz vjerodostojnog izvora znadem, da ga Fürst Schwarzenberg ne trpi, a Bach⁷⁷ da ga za lako i kratkoumna čovjeka drži. Lako da Kulmer š njima u jedne gusle udara. Razvedrit će se ta stvar; al još jedanput – nigda bolje zgrade neg da ovi ovd na Bana udare. To bi mu oči otvorilo, jer je on siroma kod očiju slijep."⁷⁸

⁷² I. A. Brlić, *Pisma sinu A. T.*, sv. 2, str. 67-68 (pismo iz Broda od 9. rujna 1849.).

⁷³ Isto, str. 115 (pismo iz Broda od 5. kolovoza 1850.).

⁷⁴ Isto, str. 133 (pismo iz Broda od 1. veljače 1851.).

⁷⁵ Isto, str. 142 (pismo iz Broda od 9. listopada 1851.).

⁷⁶ Josip Juraj Strossmayer, *Dokumenti i korespondencija, knjiga prva od god. 1815. do god. 1859.*, prir. Ferdo Šišić, Zagreb 1933., str. 64; Strossmayerovo pismo A. T. Brliću iz Beča od 24. kolovoza 1849.

⁷⁷ Knez Felix Schwarzenberg bio je predsjednik austrijske vlade, a Alexander Bach ministar unutarnjih poslova. Mirjana Gross, *Počeci moderne Hrvatske. Neapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1850-1860.*, Zagreb 1985., str. 17.

⁷⁸ Strossmayer, *Dokumenti i korespondencija*, sv. 1, str. 69; Strossmayerovo pismo A. T. Brliću iz Vöslaua od 31. kolovoza 1849.

Premda je Strossmayer kao dvorski kapelan mogao biti dobro upućen u političke igre iza kulisa i poznavati odnos prema banu Jelačiću, čini mi se da je ta njegova ocjena o Jelačićevoj krivnji za neostvarenje temeljnih hrvatskih ciljeva preoštra i da je donesena pod dojmom tada aktualnih okolnosti. Strossmayer je ubrzo nakon toga imenovan đakovačkim biskupom, pri čemu je važnu ulogu imala i Jelačićeva preporuka. Kasnije su njih dvojica javno održavali razmjerno prisne kontakte, a Strossmayer je nazočio i banovu vjenčanju sa Sofijom, rođenom groficom Stockau. Osim toga, smjenjivanje Jelačića u tom trenutku, suprotno Strossmayerovu mišljenju, naštetilo bi hrvatskim nacionalnim interesima.

Istodobno kad je Strossmayer formulirao svoje nezadovoljstvo banovim radom, *Narodne Novine* u broju od 1. rujna 1849. polagale su velike nade u bana Jelačića prigodom rasprave o ustroju srpske administrativne jedinice i njezine veze s Trojednom Kraljevinom i izrazile očekivanje "da će Svijetli naš Ban na polju političkom onako isto brižno i revno raditi za dobro ustrojenje ustavnoga upravljanja svoga naroda i domovine, kao što se je hrabro i neustrašivo borio dosada na polju bojnome za cjelokupnost Austrije, te da će sa time sasvim djelom potvrditi ono, što je narodu svome prije polaska na Madžare zadavši mu tvrdu vjeru obrekao i šta narod od njega pravedno očekuje".⁷⁹

Činjenica je da u novonastalim okolnostima nakon sloma mađarske revolucije, uslijed jačanja reakcionarnih i centralistički usmjerenih snaga koje su Habsburšku Monarhiju željele pretvoriti u snažnu centraliziranu državu utemeljenu na jednoobraznom upravnom i sudskom ustroju i reformama koje se provode u svim krunovinama,⁸⁰ unatoč nesumnjivim naporima koje je Jelačić ulagao u obranu hrvatskih nacionalnih interesa, realno gledano nije mogao niti ostvariti znatno veće uspjehe. Čini se da su njegovi suvremenici toga bili svjesni, ali su ipak barem djelomično njega krivili za neuspjeh realizacije najvažnijih ciljeva hrvatskog političkog pokreta 1848.-1849., jer nije ostvarena čak niti toliko željena teritorijalna cjelovitost Trojednice. U takvim okolnostima razumljivo je da Jelačićeva popularnost, koja tada ionako više nije bila osobito velika, nije mogla rasti, nego u najboljem slučaju stagnirati.

Međutim, njegova osobna tragedija zbog smrti kćeri jedinice, teška i dugotrajna bolest te smrt "nanovo su probudili naklonost i ljubav hrvatskog naroda prema njemu, a bol, najdublja žalost i istinita tuga, koje su obuzele sve društvene redove na dan njegova pokopa u Zagrebu, bile su slične oduševljenju i bezgraničnom veselju, koje se očitovalo 1848., na dan njegova slavodobitnog ulaska u glavni grad Hrvatske, uoči njegova svečanog ustoličenja".⁸¹ Sličnu ocjenu Jelačićeve popularnosti donosi i Tomislav Markus konstatiravši da je nakon svoje smrti 1859. Jelačić ponovno vratio izgubljenu popularnost u hrvatskome narodu i postao "simbol i idealizirana

---

⁷⁹ Citirano prema: Strossmayer, *Dokumenti i korespondencija*, sv. 1, str. 70.

⁸⁰ Usp. Gross, *Počeci moderne Hrvatske*, str. 11-26.

⁸¹ Neustädter, *Ban Jelačić*, sv. 1, str. 303.

personifikacija hrvatskog nacionalizma i pokreta 1848-1849.,⁸² što, dakako, nije bio odraz realnog sagledavanja okolnosti.

Zanimanje umjetnika posredno svjedoči o Jelačićevoj pozitivnoj percepciji u javnosti. O Jelačićevoj popularnosti svjedoči činjenica da mu je narod za života, a i kasnije u znak poštovanja pjevao pjesme i on je "najopjevaniji hrvatski ban".⁸³ Njegovo je djelovanje inspiriralo različite umjetnike. Brojni književnici njemu u čast spjevali su više prigodnica, popijevki i soneta (Ivan Trnski, Pavao Štoos, Antun Kaznačić, Petar Preradović, Josip Runjanin, Franz Grillparzer, Vladimir Nazor i dr.), a posvećen mu je i prvi hrvatski pučki igrokaz "Graničari" Josipa Freudenreicha.⁸⁴ Poznati bečki skladatelj Johann Strauss stariji svojim suvremenicima vojskovođama Jelačiću i maršalu Radetzkom posvetio svoja dva marša: Radetzky-Marsch (op. 228) i Jelačić-Marsch (op. 244, praižveden u Beču 18. 9. 1849., dan nakon što je Jelačić proglašen počasnim građaninom glavnoga grada). Jelačić je bio inspiracija i hrvatskim skladateljima Vatroslavu Lisinskom, Ivanu Zajcu, Ferdi Livadiću i K. Hilleprandu von Prandau.⁸⁵ Hrvatski je ban svojim javnim djelovanjem izazvao zanimanje brojnih njemu suvremenih slikara i grafičara koji su naslikali njegove brojne portrete u tehnici ulja na platnu, litografije ili akvarela,⁸⁶ sredinom 19. stoljeća lik mu je prikazan na medaljama i različitim predmetima umjetničkog obrta (porculanske figurice, igraće karte, pera za pisanje, nakit i dr.).⁸⁷ Kao nesumnjivi dokaz banove popularnosti može se navesti i okolnost da je glavni trg u Zagrebu još za njegova života prozvan njegovim imenom i na njemu je 16. prosinca 1866. svečano otkriven spomenik bana Jelačića na konju, rad bečkoga kipara Antona Dominika Fernkorna. Prijedlog da se banu Jelačiću i njegovoj vojsci podigne spomenik prvi je javno iznio Andrija Torkvat Brilić početkom 1849. u jednom dopisu iz Francuske,⁸⁸ ali je tada ostao bez odjeka. Pet godina kasnije na sjednici Gradskog zastupstva Zagreba održanoj 1. svibnja 1854. gradonačelnik Ivan Kamauf povodom dodjeljivanja grofovske titule Jelačiću iznio je inicijativu da mu se podigne spomenik. Zastupstvo je prihvatilo njegov prijedlog da se u tu svrhu iz gradskog proračuna izdvoji 3.000 forinti.⁸⁹ Tada je krenula akcija prikupljanja sredstava, a novi je zamah dobila nakon banove smrti. Spomenik je financiran donacijama iz svih krajeva Hrvatske i od pripadnika različiti-

⁸² Markus, *Hrvatski politički pokret*, str. 142.

⁸³ Szabo, Ban J. Jelačić, str. 327. Brojne pjesme spjevane u čast bana Jelačića sakupili su i objavili: Anđelko Mijatović, *Ban Josip Jelačić*, Zagreb 1990., str. 159-219; Stjepan Laljak, *Ustani bane: prigodnice o banu Josipu Jelačiću*, Zaprešić 2001.

⁸⁴ Nikša Stančić, Jelačić, Josip (Jellačić, Jellachich; Joseph), u: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 6, Zagreb 2005., str. 394-401 (posebice str. 400).

⁸⁵ Nikša Stančić, Godina 1848., u: *Hrvatska i Europa. Kultura, znanost i umjetnost*, sv. 4, 72; Isti, Jelačić, str. 400.

⁸⁶ Marina Bregovac Pisk, Godina 1848. u likovnim zbirka Hrvatskog povijesnog muzeja, u: *Godina 1848. u Hrvatskoj*, str. 49-50.

⁸⁷ Stančić, Jelačić, str. 400.

⁸⁸ Kazimir B. [A. T. Brlić], Dopis iz Pariza 19. sječ., *NDHS*, br. 16 (6.2.1849.).

⁸⁹ Državni arhiv u Zagrebu, Gradsko poglavarstvo Zagreb, Zapisnici sjednica Gradskog zastupstva 1851.-1857., PRS 113, Zapisnik sjednice GZ od 1. 5. 1854.

tih društvenih slojeva.⁹⁰ Za tu je prigodu poznati političar i pjesnik Ognjeslav Utješenić Ostrožinski napisao prigodnicu "Uskrsnuće Jelačića bana" i dao je tiskati i distribuirati u narodu. U turbulentnim vremenima koja su neposredno prethodila Austro-ugarskoj (i Hrvatsko-ugarskoj) nagodbi to se nije svidjelo vlastodržcima pa je Ostrožinski već idući dan umirovljen.⁹¹

Percepcija Jelačića u češkoj i slovačkoj javnosti

Slavenski političari iz Monarhije polagali su velike nade u Jelačićevu vojnu snagu kojom će ostvariti želje i ciljeve slavenskih naroda sukladno koncepciji austro-slavizma te u njegovo slavensko opredjeljenje, a neki su ga čak smatrali spasiteljem slavenstva. Općenito uzevši, uživao je potporu čeških političara. O tome posredno svjedoči i činjenica da je na sjednici održanoj 17. listopada 1848. Lípa slovanská odlučila da će o svom trošku izdati portret bana Jelačića.⁹² Čak i nakon što je formalno podvrgnut Windischgrätzu, Jelačić je u češkoj javnosti uživao veliko povjerenje. Sredinom listopada u novinama *Ranní list* objavljen je članak naslovljen "Ban Jelačić" u kojemu je anonimni autor kao banovu zaslugu istaknuo da je spasio Austriju od raspada zaključivši na kraju: "Slaveni vojuju za slobodu a Jelačić zastupa na njihovu čelu slavensku neovisnost i narodnost te austrijsko prijestolje, on vojuje za slobodu i ravnopravnost svih austrijskih naroda; zato *Slava Jelačiću banu!*"⁹³

Unatoč ponekim sumnjama i kod čeških liberala i radikala, dugo je prevladavalo uvjerenje da se mogu pouzdati u Jelačića zbog vojne moći kojom raspolaže.⁹⁴ A banovu ugledu u češkoj sredini pridonijelo je njegovo pismo praškoj Lípi slovanskoj od 22. listopada 1848.,⁹⁵ u kojemu se izjasnio za ideju austroslavizma, odnosno ponovio je poznatu misao Františka Palackog da su opstanak slavenstva i Austrije najuže povezani. Svoj vojni pohod protiv pobunjenoga Beča opravdao uvjerenjem da ide u boj "proti neprijatelju Slavjanstva" za zaštitu ustavne slobode i slavenskih interesa. To je pismo 23. listopada 1848. u Prag odnio banov tadašnji privremeni tajnik An-

⁹⁰ O podizanju spomenika banu Jelačiću usp. *Anton Dominik Fernkorn – Spomenik banu Josipu Jelačiću*, ur. Vladimir Maleković, Zagreb 1990. A. Szabo navodi i kasnija podizanja spomenika banu Jelačiću: 23. ožujka 1997. u Glini je svečano otkriven spomeniku banu Jelačiću, rad akademskog kipara Zlatka Čelara, a 25. srpnja 2008. u dvorištu župne crkve u Prelogu otkriven je spomenik Jelačiću u povodu 250. obljetnice izgradnje spomenute crkve i 160. obljetnice oslobođenja Međimurja od mađarske vlasti banovom zaslugom. Spomenik je izradio akademski kipar Ante Orlić (Ban J. Jelačić, str. 328). Stančić navodi još neke likovne prikaze bana Jelačića: brončani stojeći kip u zagrebačkoj katedrali (rad A. Orlića, 1985), brončano poprsje u zgradi Hrvatskog sabora (autor Stanko Jančić, 1997.), poštanske marke Rudolfa Labaša i Miroslava Šuteja iz 1992., novčanica od 20 kuna, rad M. Šuteja 1993., a od 1998. godine Jelačićevo ime nosi Ratna škola Oružanih snaga Republike Hrvatske (Jelačić, str. 400-401).

⁹¹ Stančić, Čovjek, mit, konjanik, *Večernji list*, 17. 10. 1989. (2. nastavak), str. 37.

⁹² Jaroslav Šidak, Listopadska revolucija u Beču i politika austroslavizma, u: *Studije 1848-49.*, str. 249-289 (posebice str. 263).

⁹³ Isto, str. 264.

⁹⁴ Isto, str. 261.

⁹⁵ Pismo su objavila sva tri zagrebačka lista: *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske*, *Slavenski Jug* i *Agrarmer Zeitung*.

drija Torkvat Brlić.⁹⁶ Lípa slovanská u svom je odgovoru od 25. listopada podržala Jelačićevo djelovanje i izrazila nadu da će i dalje raditi u skladu sa slavenskim interesima.⁹⁷ Ideja da Jelačić zna spojiti interese dinastije s interesima slavenstva potaknula je Františka Palackog da se zajedno s petnaest istaknutih čeških zastupnika u austrijskome parlamentu 3. studenoga 1848. posebnim pismom obrati Jelačiću kao “upravitelju Ugarskog kraljevstva” i da zatraže od njega da se pobrine za “narodnu i političku samostalnost” slovačkog naroda u sklopu budućega političkog preuređenja Ugarske.⁹⁸

Češki radikali bili su nešto kritičniji prema banu Jelačiću, ali su ga i oni u vrijeme Listopadske revolucije branili od optužbi da je oruđe apsolutizma i reakcionar, premda su mu kao grešku pripisivali da nije panslavist.⁹⁹ Neki su mu predbacivali da je, zbog toga što je računao na pomoć bečkoga dvora, “napustio svoje narodno stajalište” i zauzeo stajalište “dinastičko-političko”, zbog čega nije koristio niti slobodi niti Slavenima.¹⁰⁰

U cjelini uzevši, prema raspoloživim podacima, može se zaključiti da je Jelačić u prvim mjesecima nakon izbijanja revolucije 1848. uživao veliki ugled u češkoj javnosti, osobito među njezinim liberalno orijentiranim dijelom, gdje mu se pripisivala uloga spasitelja Slavena. Unatoč pojedinim sumnjama i kritikama, niti češki radikali nisu izgubili povjerenje u politička nastojanja bana Jelačića. Za kasnije razdoblje ne raspoložem potrebnim podacima, ali zacijelo se može pretpostaviti da je uslijed promjene političkih okolnosti i jačanja proturevolucionarnih i centralističkih snaga te neostvarivanja austroslavističke koncepcije preuređenja Monarhije u saveznu državu ravnopravnih naroda i Jelačićeva popularnost u Češkoj opadala, kao što se smanjivala u Hrvatskoj.

Jelačić – najomraženiji hrvatski političar u očima Mađara

Prije negoli je imenovan hrvatskim banom, Josip Jelačić nije bio poznat široj mađarskoj javnosti. Budući da je imenovan gotovo istodobno kad je osnovana neovisna mađarska vlada odgovorna mađarskome parlamentu i da su u postupku njegova imenovanja na bansku dužnost važnu ulogu odigrali neki mađarski konzervativni aristokrati, prema njemu su izražene rezerve već u prvim reakcijama u mađarskome revolucionarnom tisku. Mađarski su revolucionarni političari vjerovali da će se nemađarski narodi zadovoljiti individualnim građanskim pravima i slobodama i da neće tražiti i nacionalnu slobodu. Međutim, Jelačićevo suprotstavljanje naredbama peštanske Vlade, njegove naredbe iz travnja 1848. o prekidu svih državnopravnih veza s Mađarskom, o uvođenju prijekoga suda te o progonima mađarona tijekom

---

⁹⁶ Šidak, Listopadska revolucija, str. 253; Markus, *Hrvatski politički pokret*, str. 196.

⁹⁷ NDHS, br. 121 (2.11.1848.).

⁹⁸ Šidak, Listopadska revolucija, str. 266.

⁹⁹ Isto, str. 256-257, 260.

¹⁰⁰ Isto, str. 261.

svibnja 1848. pretvorit će ga u očima Mađara u lik s izrazito negativnim obilježjima.¹⁰¹

Budući da su mađarski političari koji su u ožujku 1848. došli na vlast informacije o stanju u Hrvatskoj dobivali od svojih saveznika mađarona, te informacije nisu odražavale pravo stanje stvari u Hrvatskoj. "Ustavni Hrvati", tj. mađaroni nisu se osjećali sigurnima otkad je banom imenovan Josip Jelačić, koji je kao poznati ilirac pisao pjesme rugalice protiv Mađara, a odmah nakon dolaska u Zagreb zaprijetio je turopoljskom podžupanu da će ga izvesti pred sud bude li bunio narod protiv kralja, domovine, odnosno narodnjaka. Temeljem takvih informacija list *Pesti Hirlap* zaključio je da je Jelačićevo imenovanje banom djelo mračne bečke spletke, uslijed čega on ne priznaje mađarsku vladu i zatražena je njegova smjena s banskoga položaja.¹⁰²

Već u svibnju 1848. u mađarskom i u dijelu austrijskoga tiska, naklonjenog revolucionarnome mađarskom pokretu, formirana je stereotipna slika o "Hrvatima-ilircima kao oruđu najmračnije proturevolucionarne reakcije i o banu Jelačiću kao kolovođi tih snaga!"¹⁰³ Utjecajni list *Pesti Hirlap* bio je u dilemi u pogledu Jelačića: "Ne znamo je li Jelačić buntovnik ili hajduk? Ne znamo je li glavno obilježje njegova karaktera lukavstvo ili divlji fanatizam?"¹⁰⁴

Najoštrije su o Jelačiću pisali radikalni demokrati okupljeni oko radikalnoga lista *Márczius Tizenötödike* (Petnaesti ožujka) i Lajos Kossuth u listu koji je sam uređivao – *Kossuth Hirlapja*, koji je počeo izlaziti 1. srpnja 1848. Kossuth se u svome listu već od prvoga broja izrugivao banu Jelačiću: "(...) preminulo bečko Ratno vijeće ostavilo je nasljednika, a to je bivši ban Jelačić,¹⁰⁵ veliki financijski stručnjak koji se s Gajem natječe u poštenju,¹⁰⁶ genijalni ilirski pjesnik i istaknuti vojskovođa, koga su Bošnjaci još kao ličkoga pukovnika, zajedno s njegovim pukom, potjerali u neku močvaru iz koje se, kako je nedavno svjedočio naš razboriti sunarodnjak, ne bi izvukao da ga na svojim leđima iz kaljuže nije iznio stari vojnik: neki sada tvrde da Jelačić od vremena te ekspedicije ne podnosi vodu".¹⁰⁷ Kossuthovi parlamentarni govori učvrstili su negativnu predodžbu o Jelačiću u mađarskoj javnosti, a Jelačić je postao najomraženiji Hrvat u percepciji mađarske javnosti i to ne samo u revolucionarnim godinama 1848.-1849., nego i idućih stotinjak godina. Tomu su pridonijela i zlodjela hrvatskih vojnika nakon prelaska Drave, koji su se bezobzirno ponašali čak i prema

¹⁰¹ Dinko Šokčević, *Hrvati u očima Mađara, Mađari u očima Hrvata: kako se u pogledu preko Drave mijenjala slika drugoga*, Zagreb 2006., str. 153-155.

¹⁰² Isto, str. 156-157.

¹⁰³ Isto, str. 158.

¹⁰⁴ *Pesti Hirlap*, br. 76 (7.6.1848.). Citirano prema: Šokčević, *Hrvati u očima Mađara*, str. 159.

¹⁰⁵ Autor misli na manifest od 10. lipnja 1848. kojim je Jelačić svrgnut s banske časti.

¹⁰⁶ Aludira se na Gajevu financijsku aferu kad je od bivšega srpskog kneza Miloša Obrenovića u Jelačićevo ime, ali bez njegova znanja, od kneza zatražio i dobio veliku svotu novca u čiju svrhu trošenja su suvremenici izražavali sumnju. O tome usp. Neustädter, *Ban Jelačić*, sv. 1, str. 375-379.

¹⁰⁷ *Kossuth Hirlapja*, br. 1 (1.7.1848.). Citirano prema: Šokčević, *Hrvati u očima Mađara*, str. 159-160. Kossuth ovdje očito aludira na spomenuti Jelačićev pohod protiv Podzvizda 1845. O tome opširnije vidi: Milković, *Represalije protiv Podzvizda 1845.*

stanovništvu hrvatskih sela u Međimurju.¹⁰⁸ Istina je da svaka od protivničkih strana u ratno-promidžbene svrhe (pre)naglašava zločine protivničke strane, ali zločina hrvatske vojske nesumnjivo je bilo jer je i Josip Neustädter osudio neprilično ponašanje dijela hrvatske vojske, koja je na sebe navukla mržnju domaćeg stanovništva “jer ni Turci ne bi mogli napraviti više zla u Ugarskoj no što su ga učinili Hrvati.”¹⁰⁹

Najnegativniju sliku bana Josipa Jelačića mađarskoj su javnosti predstavili poznati mađarski pjesnik Sándor Petőfi, tada pripadnik radikalne ljevice, i Mihály Táncsics, najradikalniji mađarski revolucionar. Petőfi na Jelačićev račun iznosi brojne nerealne optužbe, primjerice da je plaćenik i ortak bečke kamarile, da želi istrijebiti Mađare i da mu je cilj osvajanje Mađarske i njezino pretvaranje u Hrvatsku.¹¹⁰ Táncsics je pak Jelačiću prišio gotovo sve moguće negativne etikete, nazvao ga je krvnikom i ubojicom naroda koji želi istrijebiti Mađare, usporedio ga je sa zmijom koja je Evu i Adama navela na grijeh zamamnim obećanjima i ustvrdio da će Jelačić posjede oduzete buntovničkoj gospodi podijeliti svojim ortacima, a ne seljacima kako im obećava.¹¹¹

Međutim, slika Jelačića u mađarskoj javnosti drastično se mijenja nakon neriješene bitke kod Pákozda, Jelačićeva povlačenja iz Mađarske koje je nakon toga slijedilo, a osobito nakon bezuvjetne predaje hrvatske vojske predvođene generalima Rothom i Filipovićem kod Ozore. Sliku Jelačića kao opasnog i krvoločnog neprijatelja od listopada 1848. zamjenjuje predodžba o Jelačiću kao kukavici koji bježi pred mađarskom vojskom. Stvaranju takve predodžbe Jelačića s komičnim elementima pridonijeli su *Kossuth Hirlapja*, Petőfi i Mór Jókai, najistaknutiji mađarski prozaik 19. stoljeća. *Kossuth Hirlapja* ironično je prikazao navodni Jelačićev bijeg iz Mađarske: “Jelačić, osvajač Mađarske, Aleksandar Veliki kraljevina hrvatsko-slavonsko-ilirskih i kažnjenički bič bezbožnosti bečke kamarile pred taborom jadnih Mađarčića, odrpanih domobrana i kukavnih pripadnika narodne straže, sramotno je pobjegao.”¹¹² Sándor Petőfi pod dojmom novinskih izvješća o bezglavom bijegu Jelačićeve vojske¹¹³ ispjevao je kasnije poznatu pjesmu “Stari barjaktar” (*A vén zászlórtartó*) u kojoj predodžba o hrvatskome banu dobiva i komične elemente: “Kukavica Jelačić trči prema Beču / Za njegovom vojskom naše čete kreću. / Uplašeno bježi pred mađarskom vojskom / i u njoj pred jednim starim barjaktarom. (...)”¹¹⁴ Mór Jókai je bana Jelačića i sve tadašnje protivnike Mađara ismijao u satiričnome spjevu “Pan Jellachicz”, u koji je, uz ostale glasine i izmišljene informacije, utkao i priču o navodnoj ljubavnoj vezi nadvojvotkinje Sofije, majke cara Franje Josipa, i bana Jelačića, koja se u to vrijeme naveliko širila Peštom.¹¹⁵

---

¹⁰⁸ Šokčević, *Hrvati u očima Mađara*, str. 160-161.

¹⁰⁹ Neustädter, *Ban Jelačić*, sv. 2, str. 71.

¹¹⁰ Šokčević, *Hrvati u očima Mađara*, str. 163-164.

¹¹¹ Isto, str. 164-165.

¹¹² *Kossuth Hirlapja*, 5. 10. 1848. Citirano prema: Šokčević, *Hrvati u očima Mađara*, str. 165-166.

¹¹³ To je bila ratna propaganda na djelu koja nije previše vodila računa o stvarnim događajima.

¹¹⁴ Šokčević, *Hrvati u očima Mađara*, str. 166.

¹¹⁵ Isto, str. 167-168.

I tako je ban Jelačić u nepunih godinu dana u očima mađarske (revolucionarne) javnosti od najomraženijeg Hrvata, plaćenika i oruđa reakcije, krvnika naroda, evoluirao u kukavicu, strašljiva bjegunca i velikog zavodnika. Do kraja života, pa i idućih više od stotinu godina, Jelačić je ostao najomraženiji hrvatski političar u Mađarskoj.

Percepcija Jelačića u dijelu europske javnosti

O percepciji bana Jelačića u javnosti europskih zemalja nemam puno podataka, a oni s kojima raspoložem upućuju na zaključak da je ta percepcija bila kompleksna, da su se u njoj isprepletale pozitivne i negativne predodžbe, a negativna slika Jelačića prevladavala je u onim političkim krugovima u kojima je bio jače izražen utjecaj mađarske protuhrvatske odnosno protuslavenske propagande.

Sudeći prema novinskim člancima Andrije Torkvata Brlića, koji je od prosinca 1848. do ožujka 1849. boravio u Parizu kao Jelačićev emisar sa zadatkom suzbijanja mađarske protuhrvatske/protuslavenske propagande, Jelačić je bio vrlo popularan među francuskim vojnicima zbog vojničkih i političkih kvaliteta: "Ovdě visi u mnogih dućanih slika Bana našeg Jelačića. Izdanje je francuzko od jedne slavniih tērgovinah umētnostih po sliki Kriehuberovoj¹¹⁶ (...) Vojnici francuzki osobito kupuju ga i štuju, vērlo bo im se dopada način njegovo marša na Budim i Beč. U manjoj čēni je sadanji zapovēdnik,¹¹⁷ koji je preuzeo od njeg zapovēdništvo i nad njim". Za razliku od Windischgrätza, kojega smatraju čovjekom ograničenih sposobnosti, Jelačića smatraju jedinim generalom u carskoj vojsci u Ugarskoj, koji ima idejnu inicijativu, odnosno koji je sposoban sam oblikovati neku ideju i njoj posvetiti svoje djelovanje, a po potrebi i svoj život. "I to je što se ovdě znade štovat, to je što Banu sympathie pribavlja. Vlada bi bila morala njega f.-m.¹¹⁸ napraviti i zapovēdnikom nad svom vojskom izvan one Radeckoga. To mora mnēnje sviuh Hērvatah i Sērbaljah, pače sviuh Slavjanah bit u Austrii." Brlić čak predlaže da bi se u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji trebala potpisivati peticija za zahtjevom da se ban vrati u Hrvatsku, "jer njegov nam je život dragocēn, a mi za magjaronske komissare nesmiemo ga žērtvovat".¹¹⁹

U Francuskoj pozorno prate rat u Ugarskoj. Postoje dvije struje, jedna koja sa simpatijama prati napredovanje hrvatske vojske i druga koja se izruguje Hrvatima zbog Jelačićeva podčinjavanja maršalu Windischgrätzu kao vrhovnom zapovjedniku.¹²⁰

U drugome je članku Brlić izvijestio da je Paul Charles Amable de Bourgoing izdao portret bana Jelačića, a njegova službena titula napisana je ćirilicom. On je izdao i kartu kojoj je svrha rastumačiti mađarsko-hrvatsko-srpski rat, a koja ima mnogo

¹¹⁶ Vrhunski bečki majstor litografije Josef Kriehuber.

¹¹⁷ Riječ je o maršalu Alfredu Windischgrätzu.

¹¹⁸ Skraćenica za njem. Feldmarschall, tj. maršal.

¹¹⁹ Kazimir B. [A. T. Brlić], Vēsti iz Pariza. U Parizu 14. velj., NDHS, br. 24 (24.2.1849.).

¹²⁰ Kazimir B. [A. T. Brlić], Dopsis iz Pariza na božić 1848., NDHS, br. 5 (11.1.1849.).

manjkavosti koje su, prema Brlićevu mišljenju, odraz površnoga znanja Francuza o hrvatskim/južnoslavenskim prilikama. U okolnostima kad su austrijski diplomatski predstavnici uglavnom Nijemci situacija niti ne može biti drukčija.¹²¹

I Adam Mickiewicz, poznati poljski pjesnik i profesor slavistike na College de France, s kojim je Andrija razgovarao tijekom boravka u Parizu, izjavio je da vrlo poštuje bana Jelačića i zamolio je Brlića da mu pošalje Jelačićeve pjesme objavljene 1847. u *Danici*.¹²²

Po uzoru na Francusku gdje ima mnogo spomenika u čast velikim povijesnim ličnostima i značajnim događajima, koji bude ponos mladih generacija i potiču ih na slično postupanje, Brlić predlaže podizanje spomenika banu Jelačiću i njegovoj vojsci. Takav bi spomenik mogao pozitivno djelovati na buđenje nacionalnog ponosa, ljubavi prema domovini i spremnosti žrtvovanja za nju. Uvjeren je da bi se lako mogao skupiti novac za tu svrhu i predložio je osnivanje odbora koji bi za to trebao prikupljati financijska sredstva.¹²³

Čini se da je dio francuske javnosti brzo prozreo politiku austrijske vlade i dvorske kamarile koja je iskoristila Jelačićev vojni pohod za ostvarenje vlastitih interesa i anticipirao je buduće događaje: "Vele bo ovdě, sad će kamarilla magjarske conservativce na vas poslat, iz zahvalnosti, što ste vi s vašim Jelačićem njoj pomogli Košuta potući. Tako će biti: 'Divide et impera!' a ne: 'Foedera et gubernal!' – To ovdě ljudi bojeći se reakcie govore."¹²⁴

U dijelu francuskoga tiska koji je bio pod utjecajem mađarske propagande slika Hrvata i Jelačića nije bila pozitivna, ali o tome Brlić nije pisao. Međutim, izvijestio je o pozivu lijevo orijentiranog ruskog političkog emigranta Mihaila Bakunjinina koji je u francuskim novinama objavio poziv Slavenima u kojemu kritizira bana Jelačića, jer je interes Slavena navodno spojio s interesom austrijskoga kabineta i upozorio je Slavene neka ne vjeruju niti jednom kabinetu.¹²⁵

Brlić je oštro osudio negativnu ocjenu njemačkih demokrata pod vodstvom Karla Marxa (kojega ne imenuje, nego ga navodi kao urednika časopisa *Rheinische Zeitung*) o navodnoj reakcionarnoj ulozi Slavena u tada aktualnim revolucionarnim pokretima u Monarhiji. Ne poznajući dovoljno političke, društvene i nacionalne odnose u Habsburškoj Monarhiji, Marx je Slavene nazvao narodom koji je stvoren za ropstvo i poticao je austrijsku Vladu da ih uništi.¹²⁶ Krug okupljen oko radikalnoga lista *Neue Rheinische Zeitung* mađarski je nacionalni pokret smatrao liberalnim, a njegove pripadnike borcima za slobodu. Nemađarske narode, a osobito Hrvate, njemački su radikalni demokrati na čelu s Karlom Marxom držali zagovornicima austrijske reakcije i apsolutizma ili panrusizma. Stoga su Mađare prihvaćali kao svoje saveznike

¹²¹ Kazimir B. [A. T. Brlić], Iz Pariza 1. velj., *NDHS*, br. 21 (17.2.1849.).

¹²² Kazimir B. [A. T. Brlić], Dopis iz Pariza 24. sječ., *NDHS*, br. 18 (10.2.1849.).

¹²³ Kazimir B. [A. T. Brlić], Dopis iz Pariza 19. sječ., *NDHS*, br. 16 (6.2.1849.).

¹²⁴ Kazimir B. [A. T. Brlić], Dopis iz Pariza 13. sječ., *NDHS*, br. 17 (8.2.1849.).

¹²⁵ Kazimir B. [A. T. Brlić], Sadašnje stanje Francezke. U Parizu 11. sječ., *NDHS*, br. 11 (25.1.1849.).

¹²⁶ Kazimir B. [A. T. Brlić], Hèrvat o Italii. U Parizu 20. velj., *NDHS*, br. 26 (1.3.1849.).

u borbi protiv navodnoga panslavizma koji promoviraju slavenski narodi.¹²⁷ Temeljem te Marxove ocjene u marksističkim krugovima i marksističkoj historiografiji kasnije je nastala negativna stereotipna predodžba o Jelačiću kao oruđu austrijske reakcije u gušenju revolucionarnog pokreta Mađara.

Dakle, prema ne baš brojnim raspoloživim podacima, moglo bi se s određenom rezervom zaključiti da je predodžba o banu Jelačiću bila pozitivna među francuskom vojskom i u slavenskim krugovima u Francuskoj, a pretežito je negativna bila u onim dijelovima francuske i europske javnosti koji su bili pod jačim utjecajem mađarske protuhrvatske propagande.

Zaključak

Slika Josipa Jelačića u očima njegovih suvremenika bila je vrlo kompleksna, a njezin pretežito pozitivan ili negativan predznak ovisio je o aktualnim političkim i vojnim prilikama u Monarhiji, o nacionalnoj orijentaciji dotičnih pojedinaca ili skupina te o (ne)kompatibilnosti njihovih političkih i nacionalnih interesa s hrvatskim nacionalnim interesima koje je Jelačić zastupao. U većem dijelu hrvatske javnosti te u češkoj liberalno i nacionalno orijentiranoj javnosti percepcija Jelačića tijekom 1848. bila je iznimno pozitivna, čak i apologetska, a kod mađarona u Hrvatskoj i u mađarskim revolucionarnim krugovima bila je negativna. Uslijed promjena vojno-političkih prilika u Monarhiji, jačanja reakcionarnih snaga i slijedom toga nemogućnosti realizacije austroslavističke koncepcije preuređenja Habsburške Monarhije u državnu zajednicu ravnopravnih naroda te neostvarivanja temeljnih ciljeva hrvatskog političkog pokreta 1848.-1849. dotad vrlo pozitivna slika Jelačića počinje dobivati realnije konture, a početno oduševljenje postupno se hladi. Jelačićeva smrt u percepciju hrvatske javnosti o njemu ponovno je unijela iznimno pozitivne i herojske elemente i on je ponovno postao polumitski simbol borbe za ostvarenje hrvatskih nacionalnih ciljeva.

---

¹²⁷ Markus, *Hrvatski politički pokret*, str. 92.

Vlasta Švoger

Ban Josip Jelačić as Seen through the Eyes of His Contemporaries

Summary

Based on newspaper articles, contemporary correspondence, other archival sources and previous literature, the article illustrates the perception of Ban Josip Jelačić in the political public of the Croatian lands, the Habsburg Monarchy and some European countries. The picture is rather complex, ranging from completely positive images, through some moderate ones, to negative and even malicious ones. It depended on the current political and military situation, the national orientation of the individuals and groups in question, and the compatibility/incompatibility of their political and national interests with those Croatian national interests advocated by Jelačić. The perception of Jelačić in the major part of the Croatian political public (excluding the so-called *mađaroni*, i.e. Hungarophiles) and in Czech nationally oriented circles was initially very positive, indeed at the beginning of his holding of the ban's office almost apologetic. However, at the end of the 1840s and at the beginning of the 1850s the view was becoming more and more sober, due to the understanding that because of the altered political situation and comprehension it was not possible to accomplish the reorganisation of the Habsburg Monarchy on the principles of Austroslavism, and due to the realisation that basic goals of Croatian national policy were not attained. For the Hungarian public, Jelačić remained the most hated Croatian politician for more than a hundred years to come.

Key words: Ban Josip Jelačić, public perception, the nineteenth century, Habsburg Monarchy

